

**İBTİDAI SİNİFLƏRDƏ TƏHSİL VƏ TƏRBIYƏ
ОБРАЗОВАНИЕ И ВОСПИТАНИЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ
EDUCATION AND UPBRINGING IN PRIMARY CLASSES**

UOT 372.3/4

**TARIXİ BİLİKLƏR KİÇİK YAŞLI MƏKTƏBLİLƏRİN VƏTƏNPƏRVƏRLİK
MƏDƏNİYYƏTİNİN ƏSAS TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ**

Əli Telman oğlu Abdullayev
Gəncə Dövlət Universiteti Ümumi
pedaqogika kafedrasının doktorantı
ORCID: 0009-0003-2200-0810
E-mail: alia18113@student.edu.az

Açar sözlər: fəal vətənpərvərlik, tarixi biliklər, vətəndaşlıq hissi, vətənpərvərlik mədəniyyəti, kiçik yaşlı məktəbli.

Ключевые слова: активный патриотизм, исторические знания, чувство гражданственности, патриотическая культура, младший школьник.

Key words: active patriotism, historical knowledge, civic consciousness, patriotic culture, primary school students.

Tərəfimizdən aparılan tədqiqat göstərdi ki, tarixi biliklər, vətənpərvərlik mədəniyyətinin idraki əsasını təşkil edir və fikrimizcə, şəxsiyyətin fərdi və sosial müəyyənliyi üçün əsas rol oynayır. Onlar keçmiş mənəvi-əxlaqi təcrübələrə əsaslanaraq insanda dəyərönlülük və inanclar formalaşdırır ki, vətənpərvərlik hissləri də məhz bunun əsasında tərbiyə olunur.

Bu baxımdan vətənpərvərlik mədəniyyətinin əsaslarının inkişaf etdirilməsi kontekstində kiçik yaşlı məktəblilərin Vətən tarixi, öz yurd tarixi, onun doğma təbiəti ilə bağlı ən vacib tarixi mərhələlər və hadisələrlə tanış edilməsi mühüm amildir.

Maraqlıdır ki, uşağın keçmişə olan həvəsi özünü çox erkən yaşlardan göstərir. 6-8 yaşlı uşaq keçmişə sehrli bir aləm kimi qəbul edir, 9-10 yaşlı uşaqlar da keçmişə təəccüb hissi ilə baxırlar, lakin onlar artıq keçmiş hadisələri nağıl kimi qəbul etmirlər. Çünki uşaq ilk dəfə bu yaşda oxuduqları və ya eşitdiklərinin təhlili əsasında dəyərli mühakimələr yürütməyə başlayır. Bu yaşda olan uşaqlarda tarixi biliklərin formalaşması onların keçmişlə bağlı elmi biliklərini genişləndirir və formalaşdırır. Öz doğma yurdunun tarixini öyrənməklə, tarixlə tanış olmaqla uşağın tarixi biliyi yalnız məkana görə deyil, həm də zaman baxımından genişlənir ki, bu da, uşaqda şəxsi və ətrafdakı insanların həyatından kənarında bütün bəşəriyyətin keçmişini dərk etmək bacarığını inkişaf etdirir.

Tarixi hadisələrin, tarixi personajların, ədəbiyyat və incəsənətin yaratdığı obrazların vasitəsilə böyüməkdə olan nəslin nümayəndəsi kimi kiçik yaşlı məktəbli öz "mən"ini, ətrafındakı insanları dərk etməyə, özünəməxsus davranış xəttini formalaşdırmağa, həyat təcrübəsi qazanmağa çalışır. Tarixi biliklər prizmasından və əvvəlki nəsillərin sosial təcrübəsindən çıxış edərək məktəbli keçmiş illərin sosial aləminə daxil olaraq təkcə tarixi deyil, həm də keçmiş illərin sosial əlaqələr sistemini öyrənərək onların vasitəsilə gənc nəslin sosial mühitə fəal qoşulması sayəsində dəyişən müasir dövrümüzün əlaqələri ilə təmasda olur.

A.N. Abbasov, H.Ə. Əlizadə, L.N. Qasımova, İ.H. Cəbrayilov, P.Q. Postnikov, E.V. Saplina və b. məktəblilərin sosiallaşması kontekstində vətənpərvərlik mədəniyyətini formalaşdıran tarixi faktların toplanması, öyrənilməsi və sistemləşdirilməsi üzrə müxtəlif fəaliyyət növlərini müəyyənləşdirmişlər. Tarixi biliklər - tamın potensial komponentləri olan hadisələrin (faktlar, əhvalatlar) sübutudur, yəni tarixi keçmişin təsviridir. Öz ölkəsinin, vətəninin tarixinə, keçmişinə, keşmə-keşli həyat yoluna müraciət həmişə insana xarakterik xüsusiyyətdir. Tarix – sadəcə hansısa tarixi hadisənin təsviri, tarixi günlərin əzbərlənməsi və s. deyildir. Bu, tarixi hadisələrin, tarixi personajların öz dövrü üçün dəyərinin dərk edilməsidir.

Tarixi biliklər müxtəlif yollarla əldə edilə və öyrənilə bilər. Onlardan biri də, muzeylər vasitəsilə əldə olunan biliklərdir. Lakin muzeydə əldə edilən tarixi biliklərə insanın yalnız koqnitiv səviyyədə deyil, həm də muzey eksponatları, sərgilər, nümayişlər, instalyasiyalar və multimedia texnologiyalarının köməyi ilə dəyər səviyyəsində, emosional-illüstrativ yol ilə yiyələnməsi də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

İ.H. Cəbrayilovun fikrincə, “muzey məkanında keçmiş və tarixi səciyyələndirən tarixi biliklər müxtəlif zamanlar arasında əlaqə yaradır və çox vaxt faktiki olaraq istənilən muzeyin əsasını təşkil edir” [5, s.169]. Bir qrup alimlərin, L.N. Qasımova, R.M. Mahmudovanın fikrincə, “bilik və təcrübə müxtəlif yollarla ötürülə bilər, lakin heç bir müəssisə insan hissələrinin bütün müxtəlifliklərinə: görmə, eşitmə, toxunma, qoxu, hətta dad və məkan oriyentasiyasına təsir etmək üçün unikal qabiliyyəti olan muzeylərlə müqayisə edilə bilməz. Muzeylər biliklərin ötürülməsini estetik və emosional tərbiyə ilə birləşdirir, onlar insanda yaradıcılığı stimullaşdırır və bu sahədə onların tayı-bərabəri yoxdur” [2, s. 251].

N.M. Kazımov muzeyi birliyin ən yüksək müəssisəsi adlandıraraq, onun ruh yüksəkliyi əmələ gətirən məqsədinə işarə edərək, eyni zamanda, muzeyin sosial yaddaş institutu olduğunu, keçmişin indiki zamanda təcəssüm etdirilməsi yolu kimi çıxış etdiyini vurğulayır. O, qeyd edir ki, “Muzeylər atalarımızın xatirəsini, onların əmanətlərini, əməllərini yaşatmaqla, dünyadan gedənlərin ideyalarını həyata qaytarır və həm də əqlin tərbiyəsi funksiyasını yerinə yetirirlər” [3, s. 301]. Muzeyin potensialından səmərəli istifadə, onun qeyd etdiyi kimi, məktəbliləri vətəndaş mövqeyi, vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə etməyə imkan verir.

Muzeydə xüsusi mühit, xüsusi mikrososium formalaşır ki, burada hər bir ziyarətçi-uşaq iştirakçıya çevrilir və tarixi-vətənpərvərlik biliklərinin, bacarıqlarının, dəyərlərin və tarixi şüurun inkişafına yönəlmiş fəaliyyətlərdə özünü həqiqətən ifadə edə bilər. Muzey uşaq üçün təkcə bilik əldə edə biləcəyi bir məkan deyildir, o, həm də uşaq üçün tədqiqatçılıq, oyun, yeni ideyalar və yaradıcılıq məkanıdır.

A.N. Leontevin fikrincə, tarixi təhsilin ümumi məqsədi “məktəbliləri milli və dünya mədəni ənənələri ilə tanış etmək, onlara mədəniyyət dilini mənimsəməyə kömək etmək, keçmişə dair biliklərə və dünya mədəniyyətlərinin ən mühüm nailiyyətlərə istiqamətlənmiş bacarıqlara malik şagird şəxsiyyəti inkişaf etdirməkdir” [7, c.2. s.224]. Bu məqsədin analoji dərki tamamilə muzeyə aiddir və onun integrasiyaedici tarixi-mədəni potensialına cavab verir.

Bu kontekstdə əsas diqqət fasiləsiz təhsil sistemi kimi baxılan, muzey resursları vasitəsilə dünyanı dərk etməyə imkan verən əlverişli şəraitin yaradılmasına yönəldilir. Professor A.N. Abbasovun fikrincə, münasib şərait aşağıdakı bir sıra mühüm vəzifələrin həllinə kömək edir [1, s.235]: 1) Məktəblilərə tarixi biliklərin verilməsi - onların ictimai proseslərin mahiyyətini dərk etməyə imkan verən tarixi biliklərə yiyələnməsinə, həm tarixi hadisələri, həm də bu

hadisələrin qarşılıqlı əlaqəsini adekvat qiymətləndirməyə imkan verən şəraitin yaradılmasını tələb edir; 2) Uşağın emosional sahəsinin inkişafına əsaslanaraq, tarixi obrazların bu sahəyə təsirinin köməyi ilə məktəblilərin həm özlərinin, həm də başqa xalqların mədəniyyətinə və tarixinə marağını gücləndirmək, dünyaya yaradıcı və eyni zamanda məsuliyyətli yanaşmanı inkişaf etdirmək, şagirdləri mənəvi-əxlaqi səviyyəli dəyərləri dərk etməyə hazırlamaq; 3) tarixi biliklərə yiyələnmək əsasında şagird şəxsiyyətini inkişaf etdirmək, uşaqlarda milli və dünya mədəniyyətlərinin nailiyyətləri ilə bağlı mühüm məsələlərdən baş açmaq, “mədəniyyət dilini” mənimsəmək bacarıqlarının formalaşdırılması (bu zaman intellektual inkişaf tarixi faktların müqayisəsi və təhlilinin zehni əməliyyatlarına əsaslanacaqdır) .

N.V. Naqorskiy [8] mövcud vəziyyəti şərh edərək, muzeyin hazırkı dövrdə multimedia dünyasında ön sıralarda olduğunu və yeni, birgə virtual məhsullar yaratmaq üçün bütün dünyada böyük muzeylərin birləşdirilməsi tendensiyası olduğunu qeyd edib. Bununla belə, dünyanın virtuallaşdırılması real əşyaların dəyərini yüksəldir. Azərbaycan cəmiyyətində vətənpərvərlik mədəniyyətinin əsaslarını formalaşdırarkən biz ona əsaslanmalıyıq ki, kiçik yaşlı məktəblilərə öz ailələrinin və doğma yurdlarının tarixi onlara daha yaxın və tanışdır. Məktəblilər doğma yurdlarını gəzərək, mədəniyyət abidələrini araşdıraraq, tarixi hadisələrin şahidləri ilə görüşərək, salnamələri və tarixi sənədləri öyrənməklə, tədqiqat fəaliyyətlərində iştirak etməklə başa düşürlər ki, onların müqəddəs Vətənlərinin tarixi qonşu-işğalçı Rusiyanın, Ermənistanın və İrənin tarixi ilə birbaşa bağlıdır.

Tarixi-ədəbi muzeydə doğma diyarının tarixinə, onun flora və faunasına, milli-etnoqrafik xüsusiyyətlərinə həsr olunmuş eksponatlardan ibarət bölmələr vardır. E.V. Saplinanın nöqtəy-nəzərinə görə, muzeydə xüsusilə vacib olan “tarixi qavrayışdır, yəni müəyyən tarixi hadisələrlə bağlı olmaq hissidir. Bu, uşaqlara öyrəndikləri materialların həyatla əlaqəsini anlamağa köməklik edir” [9, s.37].

D.S. Lixaçovun fikrincə, isə muzeylər tarix aləminə bələdçi olmalıdır, çünki “hər bir muzeyin tarixi artıq – hər bir bölgənin mədəniyyət abidəsidir” [6, s.347].

Bu günə qədər N.F. Fedorovanın bu fikri aktual olaraq qalmaqdadır ki, “muzey bütün alim olmayan insanları və bütün kiçik nəslə bir araya gətirərək onları alimlər tərəfindən hazırlanmış tədqiqat sahəsinə daxil edir. Bu tədqiqat sahəsi hamının üzünə yalnız təlim yolu ilə açıla bilər” [10, s.303].

Məktəblinin muzey aləminə qərq olması öz ölkəsinin keçmişdəki qəhrəmanlıq tarixinə dair qürur hissi oymağa, onun tarixinin əsas dövrlərinə, adət-ənənələrinə və dəyərlərinə hörmət hissi tərbiyə etməyə, Vətən qarşısında borc hissi formalaşdırmağa, onun qüdrətini qorumaq və artırmaq üçün öz güclərindən istifadə etməyə səy göstərməyə qadirdir. Tarixi biliklərin potensialı dünya sisteminin subyekt kimi öz ölkəsi haqqında, vahid dövlət təhsili haqqında təsəvvürlər formalaşdırmaq qabiliyyəti ilə müəyyən edilir. Nəticədə, şəxsiyyətdə vətənə xidmət etməyə motivasiya və müəyyən vətənpərvərlik yönümü formalaşır.

Məlumdur ki, məktəblilərdə vətən tarixi, ailə və doğma yurdu tarixinin bir-biri ilə sıx bağlı olmasına dair, keçmişlə indiki mədəniyyət arasında əlaqənin olmasına dair təsəvvürlərin yaradılması, bütün bunlar şagird şüurunda “insan-tarix” “konkret, yaxın və aydın məzmun şagirdlərə öyrənilən materialla real həyat arasındakı əlaqəni anlamağa kömək edir, keçmişə, kiçik vətəninə, ailəsinə dəyərli münasibət formalaşdırır” kimi münasibətin yaranmasına gətirib çıxarır.

Filosof N.F. Fyedorov [10] əsas diqqəti insan təbiətinin özünəməxsus xüsusiyyəti üzərində cəmləyir ki, bu da yadigar əşyaların toplanması, saxlanması və ilk növbədə nümayiş etdirilməsi tələbatında ifadə olunur. Bu elə müəyyən tarixi hadisələrlə insanın öz ailəsinin, öz Vətəninin əlaqəsinin olması deməkdir. Hər bir ailədə dəyərli və yaddaqalan şeylər, əlamətdar hadisələrin sübutu vardır. N.F. Fyedorov yazır ki: “Hər bir insan öz arzusuna zidd olsa belə, öz daxilində muzey daşıyır, çünki qoruyub saxlamaq - insandan əvvəl mövcud olan, ondan əvvəl də qüvvədə olan əsas qanundur... Ataların xatirəsi barəsində yadda qalan ilk əşya muzeyin başlanğıcı oldu” [10, s.301].

Nəticə etibarilə, muzey məkanı kiçik şagirdlər üçün milli mədəni-tarixi mühitin xüsusiyyətlərinin ifadəsinin əyani - obrazlı təsviri rolunu oynayır ki, bu da tarixi biliklərə aparır. D.S. Lixaçova görə, bu və ya digər evdə kimin yaşadığını, orada hansı həyat tərzinin baş verdiyini, orada nələrin yaradıldığını öyrənəndə bu ev artıq bizim üçün xüsusi olur. Əgər biz bilsək ki, burada hansı hadisələr baş verib, burada hansı döyüşlər gedib, kimin taleyi həll olunub, o zaman, mənərə dəyişər” [6, s.161].

Muzeylər tarixi yaddaşın xəzinəsidir və muzey müxtəlif formalar və müasir texnologiyalar vasitəsilə öz bölgəsinin tarixini bütün ölkənin tarixi kontekstində doğru və dolğun şəkildə göstərə bilir.

Bu gün şagirdin yaxın ətrafının dəyərini dərk etməyə yönəlmiş təlim prosesini təsvir edən “diyarşünaslıq təhsili sistemi” anlayışı yaranmışdır. Bu prosesin effektivliyi məktəb, ailə və əlavə təhsil adlanan qurumlar arasında uğurlu qarşılıqlı əlaqədən asılıdır (mövcud vəziyyətdə tarixi-diyarşünaslıq muzeyi).

Kiçik məktəb yaş dövründə uşaqlarda həyat hadisələrini intuitiv şəkildə dərk etmək, mədəni davranış normalarını, obrazları, ideyaları, əxlaqı və mənaları bilavasitə dərk etmək formalaşır. Bu yaşda tarixi-ədəbi materialı dərk etmək yolu ilə uşaqlarda emosional həyəcanlar da yaranır, məsələn, qəhrəmanlıq ahənginin olması, tarixə bağlılıq hissi. Bunu muzey məkanı və muzey sərgiləri vasitəsilə gücləndirmək olar.

Məsələn, bir sıra pedaqoq - alimlərin fikrincə [4], kiçik məktəb yaşlı uşaqlar tarixi biliklərə vizual-obrazlı təfəkkür təəssüratları vasitəsilə səmərəli şəkildə yiyələnir və bu biliklər onlara müəyyən formada təqdim olunur. Aydın ki, tarixi faktları bilavasitə hiss duyğuları vasitəsilə dərk etmək heç də həmişə mümkün olmur. Uşağın emosional sferasına müraciət etməklə, ümumbəşəri dəyərləri uşağın daxili mənəvi dünyasına daxil etmək olar. Deməli, tarixi təhsilin əsas prinsipi reallığın dəyər əsasında mənimsənilməsi prinsipi ilə üst-üstə düşür: “dəyərlər öyrənilə bilməz, dəyərləri yaşamaq vacibdir” [4, s.47-51].

İ. H. Cəbrayilov “Təhsilin təşkilinə müasir pedaqoji yanaşmalar” əsərində yazır ki, hər bir insan tarixdə iştirak etdiyi üçün hər kəs “keçmiş bilmək hüququna malikdir... Təlim metodları və materialları tədricən dəyişir. Diskussiyalar həmişə davam edir, lakin bir şey dəyişməz olaraq qalır: tarixin tədrisi faktlara və keçmişin ümumi şərtlərinə əsaslanmalıdır” [5, s.154-155].

Vətənpərvərlik mədəniyyətinin əsaslarının formalaşması tarixə və mədəniyyətə maraq və şəxsi münasibətə əsaslanır ki, onun uğuru daha çox müəllimlər tərəfindən yaradılan və həyata keçirilən şəraitdən, o cümlədən konkret muzeydəki şəraitdən asılıdır. Müəllim və şagirdlərin daima muzeyin mühit və eksponatları ilə qarşılıqlı əlaqəsi kiçik yaşlı məktəblilərdə tarixi şüurun və tarixi biliklərin formalaşdırılmasına və inkişafına yönəldilir. Ona görə də vətənpərvərlik mədəniyyətinin əsaslarının formalaşması aşağıdakılar üçün zəruridir: 1) bəşəriyyətin sosial

yaddaşı üçün. Onsuz tarixi-mədəni varislik, zaman və nəsillər arasında əlaqə pozular; 2) kiçik yaşlı məktəbliləri milli və dünya mədəniyyətinin nailiyyətləri və ümumbəşəri dəyərlərlə tanış etmək; 3) kiçik yaşlı məktəbliləri vətənpərvərlik və vətəndaşlıq ruhunda tərbiyə etmək; 4) kiçik yaşlı məktəblilərdə öz dəyəryönümlərini və inanclarını, vətəndaş davranışında faydalı olan bilik və bacarıqları inkişaf etdirmək.

Muzey əlavə, qeyri-rəsmi təhsil sahəsində fəaliyyət göstərir və diqqəti uşaqların dünya, tarix haqqında anlayışlarla, habelə informasiya yaratmaq, müşahidə və təsnif etmək bacarıqlarının inkişafına yönəldir. Gənc ziyarətçilərin şüuruna və hissələrinə təsir etmək məqsədi daşıyan ilkin, etibarlı və vizual informasiyada muzeyin fundamental üstünlüyünün reallaşdırılması heç də az əhəmiyyət kəsb etmir. Muzey məkanı haqqında danışan E.V. Saplina qeyd edir ki, muzey uşaqlara ilk növbədə hissi qavrayış üsulları ilə yanaşmalıdır. Uşağın böyüklərdən fərqli ilk gördüklərinin sevinci, onların toxunduğu, qoxu və daddan hiss etdiklərindən daha parlaqdır. Onların belə hissələrə ehtiyacı isə daha güclüdür [9, s.39].

N.V. Naqorskinin fikrincə, muzeyin gücü materialın daha dolğun emosional qavrayışa səbəb olan obrazlı təqdimatındadır. Muzey təcrübəsinə getdikcə daha çox orijinal tədqiqatlar, yaradıcı tapşırıqlar və tarix sahəsindəki bilikləri formalaşdıran, şagirdlərə özlərini tarixi hadisələrin iştirakçısı kimi hiss etməyə imkan verən rollu oyunlar daxil edilməyə başlanılmışdır. Bu prosesin gedişində ölkəmizin tarixinə dərin hörmətə əsaslanan vətənpərvərlik mədəniyyətinin əsas norma və prinsipləri yenidən işlənilib hazırlanır və biliklər möhkəmləndirilir [8, s.127-129].

Nəhayət, kiçikyaşlı məktəblilərdə vətənpərvərlik mədəniyyətinin formalaşdırılmasının əsas istiqamətlərini aşağıdakı şəkildə müəyyən etmək olar:

1. Təlim prosesinin əsas xarakteristikası - ünsiyyət prosesində şagird və müəllimin (mövcud halda muzey müəlliminin) keyfiyyətlərinin dəyişməsindən ibarətdir. Bu transformasiya təlimin uğurundan və ya hansı konkret məqsədə nail olunmasından asılı olmayaraq baş verir. Təlim zamanı baş verən bütün məqamlar fərdin formalaşmasında irəliləyişi təmin edir, hətta kənardan təlim prosesi müsbət və ya mənfi cəhətdən təhlil edilə bilməzsə belə, insanın tərbiyəsi nöqtəyindən nəzərdən təlim neytral ola bilməz.

2. Tərbiyə prosesinin təhlili göstərir ki, tərbiyə funksiyası təkcə tədris materialı hesabına deyil, həm də subyekt - müəllim və subyekt - şagird hesabına təmin olunur. Nəticəyə həm də tədris metodları və vasitələri, fəaliyyət zamanı hökm sürən atmosfer, materialın spesifik xarakteri və onun təlim-tərbiyə prosesinin iştirakçılarının xüsusiyyətləri ilə əlaqəsi də əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Bilik və təcrübənin ötürülməsinin bu cür formaları pedaqoji tədqiqatın predmetidir, bu prosesdə şagird şəxsiyyətinin səmərəli formalaşdırılmasının amilləri, mexanizmləri və qanunauyğunluqları araşdırılır.

Beləliklə, belə bir qənaətə gəlmək olur ki, məktəblilərin tarixi bilikləri vətənpərvərlik mədəniyyətinin əsaslarının formalaşdırılmasının optimallaşdırılması prosesində ən vacib məsələlərdən biridir və aşağıdakı funksiyaları özündə birləşdirir:

a) təhsilləndirici – ölkənin tarixi, mədəniyyəti və dini haqqında biliklərin toplanması, dəyərlərə əsaslanan münasibətlər və vətənpərvəryönlü fəaliyyətlərdə təcrübənin formalaşmasını nəzərdə tutur.

b) kommunikativ – tarixi nümunələri təlqin etmək üçün şagirdləri kommunikativ məkana

daxil etmək və gələcək haqqında təsəvvürün formalaşması kontekstində onlara öz məqsədini başa düşməyə kömək etmək.

c) işgüzar – məktəblilərin fəal vətənpərvərlik fəaliyyətinə tarixi biliklərin daxil edilməsi (tarixi biliklərə, adət-ənənlərə əsaslanaraq Vətənə bağlılığı hiss etmək, onun keçmişi ilə fəxr etmək, vətəndaşlıq hissi, Vətəninin şöhrətini qoruyub saxlamaq və onu daha da yüksəltmək).

Beləliklə, muzeydə əldə edilən tarixi biliklər vətənpərvərlik mədəniyyətinin əsaslarının formalaşmasında xüsusi rol oynayır.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrümüzdə mürəkkəb siyasi və iqtisadi qarşıdurmalar şəraitində cəmiyyətimizin inkişafının təmin edilməsi sahəsində dövlət xüsusi olaraq vətəndaşlarda milli təəssübkeşlik, vətənpərvərlik hisslərinin inkişaf etdirilməsinə böyük önəm verir. Bu mənada yetişən gənc nəslin nümayəndələrində milli vətənpərvərlik hisslərinin yüksəldilməsi və onlarda bu və yaxud digər səviyyədə təəssübkeşlik mədəniyyətinin formalaşdırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Problemin elmi yeniliyi. Müəyyənləşdirilir ki, muzey materialları məktəblilərin yaddaşına ölkə tarixindəki qəhrəmanlıq hadisələri, görkəmli şəxsiyyətlər və ölkənin əlamətdar nailiyyətləri haqqında tarixi xatirələr yazır. Bu formatda şəxsiyyətin vətənpərvərlik fəaliyyətinin formaları aydın şəkildə təzahür edə bilir. Bu kontekstdə məktəblilərdə vətənpərvərlik əqidəsi, hissi və davranışı formalaşır ki, onun struktur komponentlərini də vətənpərvərlik keyfiyyətləri və hissləri təşkil edir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Tədqiqat materiallarından təlim prosesində kiçik məktəb yaşlı uşaqlarda milli vətənpərvərlik mədəniyyətinin daha səmərəli formalaşdırılması məqsədilə istifadə edilə bilər.

Ədəbiyyat

1. Abbasov A.N., Əlizadə H.Ə. Pedaqogika. Dərslik. - Bakı: Renossans, 2000, - 202 s.
2. Qasımova L.N., Mahmudova R.M. Pedaqogika. Dərs vəsaiti. - Bakı: BDU nəşriyyatı, 2014, - 678 s.
3. Kazımov N.M. Seçilmiş əsərləri. V cild - Bakı: OKA Ofset, 2016, - 336 s.
4. Hüseynzadə R.L., Allahverdiyeva L.Z. Ailə pedaqogikası. Dərslik. - Bakı, ADPU, 2016, - 430 s.
5. Cəbrayilov İ. H. Təhsilin təşkilinə müasir pedaqoji yanaşmalar. – Bakı: Mütərcim, 2019. – 256 s.
6. Лихачев Д.С. Национальное самосознание /Д.С. Лихачев. – М.: 1999. – 400 с.
7. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: в 2 т. /А.Н. Леонтьев. – М.: Педагогика, 2013. – т. 1. – 391 с.; т. 2. – 318 с.
8. Нагорский Н. В. Музей в духовной жизни общества /Н.В. Нагорский. – СПб., 2004. – 432 с.
9. Саплина Е.В. История в начальной школе. // Е.В. Саплина. Преподавание истории в школе. Научно-теоретический журнал. – М., 2016, № 4 . – с.34-42.
10. Федоров Н.Ф. Сочинения / Н.Ф. Федоров; сост. С.Г. Семенова. – М.: Паритет, 2014. – 414 с.

Ə.T.Abdullayev

Tarixi biliklər kiçik yaşlı məktəblilərin vətənpərvərlik mədəniyyətinin əsas tərkib hissəsi kimi
Xülasə

Tədqiqat yolu ilə müəyyənləşdirildi ki, kiçikyaşlı məktəblilərin tarixi bilikləri vətənpərvərlik mədəniyyətinin əsaslarının formalaşdırılmasının optimallaşdırılması prosesində ən vacib məsələlərdən biridir və aşağıdakı funksiyaları özündə birləşdirir: təhsilləndirici – ölkənin tarixi, mədəniyyəti və dini haqqında biliklərin toplanması, dəyərlərə əsaslanan münasibətlər və vətənpərvərlyönlü fəaliyyətlərdə təcrübənin formalaşmasını nəzərdə tutur; kommunikativ – tarixi nümunələri təlqin etmək üçün şagirdləri kommunikativ məkana daxil etmək və gələcək haqqında təsəvvürün formalaşması kontekstində onlara öz məqsədini başa düşməyə kömək etmək; işgüzar – məktəblilərin fəal vətənpərvərlik fəaliyyətinə tarixi biliklərin daxil edilməsi (tarixi biliklərə, adət-ənənələrə əsaslanaraq Vətənə bağlılığı hiss etmək, onun keçmişi ilə fəxr etmək, vətəndaşlıq hissi, Vətəninin şöhrətini qoruyub saxlamaq və onu daha da yüksəltmək).

A.Т.Абдуллаев

Исторические знания как основная составляющая культуры патриотизма у младших школьников
Резюме

В ходе исследования было установлено, что исторические знания младших школьников являются одним из важнейших факторов оптимизации процесса формирования основ патриотической культуры и выполняют следующие функции: образовательная – предполагает накопление знаний об истории, культуре и религии страны, а также формирование опыта ценностно-ориентированных отношений и патриотически направленной деятельности; коммуникативная – предусматривает включение учащихся в коммуникативное пространство с целью усвоения исторических образцов и содействия осмыслению ими собственных целей в контексте представлений о будущем; деятельностьная – заключается во включении исторических знаний в активную патриотическую деятельность школьников (формирование чувства привязанности к Родине на основе исторических знаний и традиций, гордости за её прошлое, развитие гражданственности, сохранение и приумножение славы Отечества).

A.Т.Абдуллаев

Historical knowledge as a core component of patriotic culture in primary school students
Summary

The study establishes that the historical knowledge of primary school students constitutes one of the key factors in optimizing the process of forming the foundations of patriotic culture

and performs the following functions: educational – involving the acquisition of knowledge about the history, culture, and religion of the country, as well as the development of value-oriented attitudes and experience in patriotically oriented activities; communicative – providing for the inclusion of students in a communicative environment in order to facilitate the assimilation of historical models and to support their understanding of personal goals within the context of future-oriented perspectives; activity-based – consisting in the integration of historical knowledge into the structure of students' active patriotic engagement (the development of attachment to the Motherland based on historical knowledge and traditions, pride in its past, the cultivation of civic consciousness, and the preservation and enhancement of the nation's glory).

Redaksiyaya daxil olub: 03.03.2026